

اوپچلىك شعر نيمه و قنداق خصوصيتلىرى بار؟

اوپچلىك، شعر نینگ بىر يىڭى قالب يا شىكلى دىر. تۇرتلىك عنعنوى مربع گە اۇخشەمەڭنى دېك، اوپچلىك ھم عنعنوى مىثل شەرگە اۇخشەمەيدى. بو شعر ھم جودە آسان كۆرىنە دى و ھم جودە قىيىن حسابلەندى. آسانلىقى اونىڭ فورمى گە باغلىق و قىيىنلىقى اونىڭ ايچكى مضمونىنى قنداق تائىرچن توگەتەيشىگە تېگىشلى دىر. اوپچلىك شعر نىڭ عمرى اونچەلىك كۆپ اېمىس و بوندن ۹ يىل ايلگىرى ايراندە دوكتور عليرضا فولادى تمانىدن ابداع و ادبى جامعه گە تانيتىلدى. شو قىسقه مدتدە كۆپ قىزىقوچنلر تمانىدن قىزغىن كوتىب آلىندى و اېندى ھر يىل اۆنلەب و يوزلەب اوپچلىك شعر تۈپلەملىرى باسلىپ چىقماقەدە.

اوپچلىك نىڭ خصوصيتى نيمە لردن عبارت؟

اوپچلىك شعر تۇرتتە خاص خصوصيت گە اېگە. ايکكىسى فورم و ايکكىسى ايچكى تۈزىلىشى يا معنا و محتواسىگە تېگىشلى دىر. فورم يا شىكل گە كۆرە «كلتە يا قىسقهلىك» و «اۈچ پىراغلىك يا اۈچ يالەلىك» بۆلگىنى و محتواگە كۆرە «بېركلىكى» و «سەنچىلىكى» بشقه شەرلردن فرقى لىگىنى بىلدىرەدۇ.

بولرنى تفصيل بېرەدىگان بۆلسم، منە بونداق دېيىشىم مەكەن:

۱- قىسقهلىك يا كلتەلىك: بو شعر بيت يا فرد دن كېين اېنگ كلتە، اما تۈلىق معنالى مستقل شعر حسابلەندى.

۲- اۈچ يالەلىك: بو شعر اوچتە اۈز ارا جودە باغلىق و بىرگەلىكدە بىر موضوعنى بيان قىلوۈچى مصراع دن تشكىل تاپگەن.

۳- بېركلىك: بو شعر اوچىنچى مصراع دە توگب قالەدى. باشى بېرك كۆچەدېك، يۇلنى دوام اېتتىرىش مەكەن اېمىس. اۈنى غزل و مثنوى و بشقه شەرلردېك دوام بېرالمەيسىز.

مثال:

شۈنچەلىك ھر توپراققە بولغىگەمىز كە

توپراق اۈستىدەمىز، اما

گۇيا كە توپراق آستىدەمىز

(فارسچە دن ش. ى. ترجمە سى)

كۆرگەننىڭىزدېك، جملە ھم، معنا يا محتوا ھم، شو بېردە توگب بۆلدى، گپ تمام!

۴- سەنچىلىك يا تۇرتكىلىك خصوصيتى:

بو شعرنینگ اینگ مهم خصوصیتی انه شو یبرده. شعر بیر وصف یا عادی بیان بیلن توگه مهیدی، بلکه شونداق بیر گپ بیلن توگه شی کبرهک که میهمیز یا قلیمیمز نی نشان گه آلیب اوقنی آتسه و توغری کبلیب آماجگه تېگسه و بیزنی قیتیققلب یا تور تیب یا سنچیب یا اویغاتیب قویسه. یعنی حتمن بیر تاثیر کورسته. بونی مبدع یا ابداعی نینگ اوزی «کؤبهیی» دؤب آت قویگن.

مثال:

یره لریم گه مرهم قویدینگ

اما اوزینگ اوق بؤلیب،

یوره گیم گه کیردینگ.

(فارسچه دن ش. ی. ترجمه سی)

فورم ده وزن و قافیه بیرینچی کوزگه تشلنه دیگان نرسه دیر.

اوچلیک شعرنینگ فورمیده بو مسأله قنداق؟

بو شعرنینگ آسانلیگی و قولله یلیگی اونینگ تورلیچه وزن و قافیه سیستمی بارلیگیده دور. وزن گه کبلسک، فارسچه ده اوچ تورلی وزن و اوزبیکچه ده تورت خېل وزن سیستمی ده کورینیشی ممکن.

یعنی فارسچه ده:

کلاسیک عروضی وزن

نیمایی وزن

وزنسیز یا اق شعر

اوزبیکچه ده بو اوچ وزن دن آرتیق، هجا یا برماق وزنیده هم یازیش ممکن و بو حسابده تورت وزن سیستمی گه ابگه بؤله دی.

بو وزنلر اینیقسه نیمایی و هجایی یا برماق وزنی حقیده آلدین بشقه بیر مقاله ده معلومات بپرگنمن و معلومات هم فیسبوکده و هم اوزبیک شاعرلری ویبلاگیده موجود.

ایسته گنلر، باریب اوقیسینلر.

اوچلیک شعر ده قافیه لاش سیستمی:

اېندی قافیه باغلاش سیستمی یا ترتیبیگه قیتسک. بو شعرنینگ قافیه باغلاش اصولی، خیلمه خېللیگی اوچون یخشی قولله یلیکلر یره تگن.

بیز اونینگ قافیه باغلاش اصوللرینی ۵ خېلگه بؤلیب آلیشیمیز ممکن:

۱- هر اوچ مصراعی قافیه لی

۲- هر اوچ مصراعی قافیه سیز

۳- بیرینچی و ایککینچی مصراعلر قافیه لی

۴- ایککینچی و اوچینچی مصراعلر قافیه لی

۵- بیرینچی و اوچینچی مصراعلر قافیه لی

اېندی اگر وزن نینگ اوچ خېللیگی (بیزده تورت خېللیگی) نی هم بو امکائیتگه قوشسک، شاعرگه یخشی شعر یره تیش اوچون قنچه لیک قولله یلیگی بارلیگینی اوزینگیز هم اعتراف اېته سیزلر.

اوچلیک شعر انه شو قولله یلیکلری و ایجازی و قیسقه لیگی اوچون تېزلیکده شاعرلر ارسیده ترقه لیب، یوزلب شاعر بو اصولده شعر یازده باشله دیلر و هر بیل یوزلب شعر توپلملری انه شو فورم

ده باسیلیب چیقدی و چیقهدی.

بیز اوزبیکلر عروض چرچه‌وه سیدن چیقالمه‌ی، رباعی و غزل و مخمس و اوسکی اؤخشه‌تیشلر
قماقخانه سیگه قه‌لیب قالگنمیز و بو قوله‌یلیکلردن شعریمیز و تیلیمیز و ادبیاتیمیز نی بای ایتیشی،
ینگیلیشی و یوکسه‌لیشی اوچون فایده‌لنمه‌یمیز.
افسوس!

مثاللر:

۱-۲ قافیه‌لی، کلاسیک فورم:

بو یشم هم قرریترا ابدی مېنی

بو اولیم هم کمسیترا ابدی مېنی

بؤلسمه‌یدی سېوگی قوچاغی اگر

(فارسچه دن ش. ی. ابرکین ترجمه سی)

۱-۳ قافیه‌لی، کلاسیک فورم:

حیران من بو حس گه

همه گلر گۆزهل و

مېن عاشق نرگس گه

(فارسچه دن ش. ی. ترجمه سی)

۲-۳ قافیه‌لی، کلاسیک فورم:

گل بؤلېب باغینگده آچیلدیم

کوز بؤلېب برگیمنی سؤلدیردینگ

قیش بؤلېب هجرینگده اولدیردینگ

(ش. ی. شعری)

۱-۲-۳ قافیه‌لی، کلاسیک فورم:

توننی سییلر آی بیلن یولدوز

اېرتهلېب گلنی اؤپر کوندوز

اؤرته ده مېن من فقط، یلغوز

(ش. ی. شعری)

۱-۲-۳ قافیه‌سیز، کلاسیک فورم:

یورتیمیز ده قحط اېکن سېوگی

آدمیلېک قنچه قیمت دیر

آدم اؤلدیرماق اؤسه، ارزان

(ش. ی. شعری)

قافىەسىز آق شعر:
آياغىنگە بو تۆكىلگنلر
كوز تېككن پىراغلر اېمس
سۇندن كوتگن اومىدلرېم دىر
(ش. ى. شعرى)

نېمايى وزنىدە قافىەسىز:
بولوت بۇلىب ياغمەسنگ بوگون
مهربان ياغمىرىنگنى
سۇلىب اولر چنقهگن بو چېچگىنگ
(ش. ى. شعرى)

همە ياقده ياتلىك اوتى يانماقده
ياغمىر قنراق توغىلسىن؟
سېوگى بولوتى توغمس!
(ش. ى شعرى)

اكتوبر - ۲۰۱۸